

In memoriam

Profesor Andrzej Zaborski (1942–2014) klasyk semitystyczno-afrykanistycznego językoznawstwa porównawczego

Informacja o śmierci Profesora Zaborskiego w dniu 1 października 2014 r. poruszyła międzynarodowe środowisko językoznawców – badaczy języków afroazjatyckich, którzy stracili wybitnego specjalistę z zakresu badań porównawczych i rekonstrukcji. Dla polskich orientalistów wiadomość ta była wielkim zaskoczeniem, nadeszła bowiem w czasie, gdy współpraca z Profesorem była mocno ugruntowana i rozwijała się na wielu płaszczyznach. Przerwanie jej wiązało się z koniecznością pilnych zmian w harmonogramach otwartych przewodów habilitacyjnych, procedur ewaluacyjnych czasopism, programów konferencji.

Profesor Andrzej Zaborski urodził się 7 października 1942 roku w Krakowie. Tu przeszedł wszystkie szczeble edukacji szkolnej i kariery akademickiej, zwieńczonej nadaniem Mu w roku 2000 stanowiska *Professor Ordinarius* Uniwersytetu Jagiellońskiego (po uprzednim uzyskaniu tytułu profesora nadzwyczajnego w roku 1989 i tytułu naukowego profesora nauk humanistycznych w roku 1995).

Kariere akademicką rozpoczął w Instytucie Orientalistyki na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie studiował arabystykę, semitystykę i afrykanistykę. Już praca magisterska z roku 1965 „The Medieval History of the Beja Tribes according to Arabic Sources” ujawniła zainteresowania, które później rozwinęły się w szerzej zakrojone studia porównawcze semitystyczno-afrykanistyczne.

Ważnym etapem kariery naukowej i akademickiej stała się praca doktorska „Biconsonantal Verbal Roots in Semitic” przygotowana w roku 1969 pod kierunkiem wybitnego polskiego językoznawcy profesora Jerzego Kuryłowicza. Solidne podstawy warsztatu językoznawczego dostarczyli Mu także inni nauczyciele: Aleksy Klawek, Tadeusz Lewicki, Tadeusz Milewski, Zenon Klemensiewicz. W pracy badawczej współpracował z polskim środowiskiem naukowym, ale zainteresowania badawcze i osiągnięcia mierzył według stanu badań światowych w swojej dyscyplinie.

Międzynarodowy autorytet Profesora Zaborskiego opierał się na Jego ogromnej wiedzy szczegółowej dotyczącej języków semickich i kuszyckich, potwierdzonej uznanymi w świecie publikacjami z tego zakresu. Do najważniejszych należy książka *The Verb in Cushitic* (1975)¹, która stanowiła podstawę habilitacji uzyskanej w roku 1976 na Uniwersytecie Jagiellońskim. W recenzji, opublikowanej w *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* in 1977² uznano ją za pionierskie opracowanie z zakresu studiów porównawczych, obejmujące szeroki materiał z języków kuszyckich, w tym dane nigdzie przedtem nie publikowane. Doceniono też zastosowaną tam metodologię badań historyczno-porównawczych, która wykraczała poza stosowane dotychczas techniki rekonstrukcji w językoznawstwie indoeuropejskim.

Kariera międzynarodowa Profesora Zaborskiego rozwijała się we współpracy z instytucjami zagranicznymi i badaczami języków afroazjatyckich na całym świecie. Druga habilitacja, uzyskana w roku 1984 na Uniwersytecie Wiedeńskim, zbliżyła Go do obszarów zainteresowań i tematów podejmowanych w środowisku afrykanistów. Własne badania terenowe, prowadzone w 1984 roku w Kenii dotyczyły języka dahalo, w 1989 w Sudanie – języka bedża. Wyprawy do Chartumu, Port Sudanu i Kassala rozszerzyły te zainteresowania na język nubijski (zaliczany do nilosaharyjskich) i inne języki Sudanu.

Rezultaty swoich prac badawczych prezentował podczas wykładów akademickich i konferencji odbywających się w różnych zakątkach globu. Pracował w charakterze *visiting professor* na uniwersytetach w Wiedniu, Heidelbergu, Turynie i Udine, jako stypendysta Fundacji Humboldta w latach 1983–1985 prowadził badania na Uniwersytecie w Kolonii, wykładał na Uniwersytecie w Mainz, Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, okresowo także na Uniwersytecie Warszawskim. Tematem zajęć były nie tylko zagadnienia językoznawstwa afroazjatyckiego w jego różnych ujęciach, ale także kursy językowe (somałijskiego, oromo, bedża, amharskiego, tuareskiego i masajskiego). Uczestniczył z referatami bardzo wielu (jak sam deklarował: w ponad 130) międzynarodowych konferencjach. Zapraszał też naukowców do Krakowa na konferencje i inne spotkania robocze. Był członkiem wielu zagranicznych towarzystw naukowych, między innymi: *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*, *Centro di Studi Camito Semitici*, *Association Internationale de Dialectologie Arabe*.

¹ Andrzej Zaborski, *Studies Hamito-Semitic. The Verb in Cushitic*, (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, CCCXCVII. Prace Językoznawcze, Zeszyt 48), Kraków 1975: Uniwersytet Jagielloński.

² F. R. Palmer, (Review of) Andrzej Zaborski: *Studies in Hamito-Semitic, I. The verb in Cushitic*. (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, CCCXCVII. Prace Językoznawcze, Zeszyt 48.) 184 pp. [Kraków]: Uniwersytet Jagielloński, [1975], „Bulletin of the School of Oriental and African Studies”, 40,1, 1977, 198–202.

Jedną z ważniejszych prac w dorobku naukowym Profesora Zaborskiego jest książka „The Morphology of Nominal Plural in the Cushitic Languages” (Wien: Afro-Pub 1986). Powszechnie uznawana za podstawowe źródło wiedzy o morfologii języków kuszyckich, jest publikacją cytowaną w pracach porównawczych dotyczących języków afroazjatyckich. Bibliografia prac Profesora obejmuje także ponad 200 artykułów. Znakomita ich część dotyczy językoznawstwa afroazjatyckiego (chamito-semickiego) i jest głosem w toczącej się dyskusji nad rekonstrukcją i wewnętrzną klasyfikacją języków afroazjatyckich. Profesor Andrzej Zaborski nie podzielał poglądu niektórych uczonych, że tzw. języki omockie stanowią odrębną grupę w ramach tej rodziny. Uważał, że należą one do zachodniego odgałęzienia kuszyckich, poddanego silnym wpływom języków rodziny nilosaharyjskiej. Tezę tę wspierał badaniami zjawisk kontaktowych i mechanizmów tworzenia się obszarów konwergencji na styku semicko-kuszycko-nilosaharyjskim w Etiopii.³ Przybliżył też obraz drzewa genealogicznego języków afroazjatyckich na podstawie analizy ich cech morfologicznych. Wykazał przy tym, że języki semickie, berberskie i kuszyckie charakteryzują się relatywną bliskością względem siebie przy podobnym oddaleniu każdego z nich względem języka staroegipskiego. Języki czadyjskie pozostały w tym schemacie odgałęzieniem najbardziej oddalonym od pozostałych grup.⁴

Dość rozległy obszar zainteresowań badawczych Profesora Zaborskiego upoważniał go do zabierania głosu zarówno w kwestiach odnoszących się do języków całej rodziny afroazjatyckiej, jak i jej grup, a także poszczególnych języków. W szczególności Jego recenzje dotyczące publikacji o językach semickich zawierały nie tylko ocenę, ale także merytoryczną analizę porównawczą w szerszej perspektywie⁵. Z przekonaniem mówił o konieczności wzajemnej wymiany doświadczeń i osiągnięć badawczych przez specjalistów różnych zagadnień czy pojedynczych języków, bo tylko wtedy możliwy będzie postęp w badaniach nad historią języków. Ilustrację tej tezy przedstawił w jednej z ostatnich publikacji „Questions of Chadic ‘prefix’ conjugations and Chado-Afroasiatic ablaut”⁶, w której uzasadniał przydatność wiedzy o językach czadyjskich do interpretacji przekształceń morfologicznych, jakie zaszły w obrębie języków kuszyckich.

³ Andrzej Zaborski, „Ethiopian Language Subareas“, in: Piłaszewicz, Stanisław, Eugeniusz Rzewuski (red.), *Unwritten Testimonies of the African Past. Proceedings of the International Symposium held in Ojrzeń near Warsaw on 07–08 November 1989*, *Orientalia Varsoviensia*, 2, Warsaw 1991: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 123–134.

⁴ Andrzej Zaborski, *Językoznawstwo afroazjatyckie albo chamito-semickie pod koniec XX wieku*, „Przegląd Orientalistyczny”, 1–2, 1996, 15–30.

⁵ E.g. Andrzej Zaborski, (Review of) Edzard, L. (ed.), *Semitic and Afroasiatic: Challenges and Opportunities*, (Porta Linguarum Orientalium, Neue Serie, Band 24). Verlag Otto Harrassowitz, Wiesbaden 2012, *Bibliotheca Orientalis*, LXX, 2013, 3–4: 455–466.

⁶ Artykuł opublikowany w Nina Pawlak, Ewa Siwierska, Izabela Will (eds.), *Hausa and Chadic studies in honour of Professor Stanisław Piłaszewicz*, Warszawa 2014: Elipsa, 75–84.

Profesor Andrzej Zaborski zajmował się także zagadnieniami teorii i praktyki przekładu. W latach 2002–2008 ukazała się seria tomów pokonferencyjnych *Języki orientalne w przekładzie/Oriental Languages in Translation*, której był redaktorem. W rozważaniach teoretycznych nad istotą przekładu odniósł się m.in. do idei „przekładu filologicznego”. Odrzucił ją jako nieprzydatną strategię warsztatową, ponieważ uważał, że każde tłumaczenie musi się różnić w swych ramach strukturalnych od oryginału chociażby z tego powodu, że języki są różne (Zaborski 2008: 37).⁷

W dorobku Profesora Zaborskiego są także prace o charakterze dydaktycznym (podręczniki do nauki języków oromo⁸ i arabskiego⁹, rozmówki arabskie¹⁰) oraz tłumaczenia średniowiecznych tekstów arabskich¹¹. Był też promotorem i recenzentem wielu prac doktorskich oraz recenzentem dorobku naukowego w procedurach awansu naukowego. W swych opiniach przejawiał bezkompromisowość w trosce o poziom nauki i jakość badań naukowych.

Od 2001 kierował Katedrą Językoznawstwa Afroazjatyckiego UJ. Był redaktorem naczelnym czasopisma „Folia Orientalia”, wydawanego przez Polską Akademię Nauk, Oddział w Krakowie. Od roku 1997 przewodniczył Komisji Orientalistycznej krakowskiego Oddziału PAN.

Polska nauka straciła wybitnego językoznawcę orientalistę, dla polskiej afrykanistyki ta strata jest szczególnie dotkliwa, oznacza bowiem zamknięcie długiej i bogatej tradycji polskich badań nad językami afroazjatyckimi w ujęciu porównawczym.

Nina Pawlak

⁷ Zaborski, A. “Nobody Translates Untranslatables, or Untranslatability Does Not Exist”, [w] *Języki orientalne w przekładzie III, Oriental Languages in Translation* vol. 3, ed. by A. Zaborski, Marek Pielak, Kraków 2008: Polish Academy of Sciences Press, 35–41.

⁸ Andrzej Zaborski, Mohammed Ali. *Handbook of the Oromo language*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich: Wrocław, 1990.

⁹ Zaborski Andrzej, *Dialekt egipski języka egipskiego*. Kurs praktyczny, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1982.

¹⁰ Zaborski Andrzej, *Rozmówki arabskie. Dialekt egipski*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1988.

¹¹ Andrzej Zaborski, *Wspaniały świat Oceanu Indyjskiego Sulajmāna Kupca, Abū Zayda as-Sirāfiego i Buzurga Ibn Sāhrijāra: od literatury faktu do przygody i fantastyki (IX–X w.)*, Kraków 1998: Księgarnia Akademicka (przekład z języka arabskiego ze wstępem i komentarzem).